

In memoriam

Arkadi Molvõgin

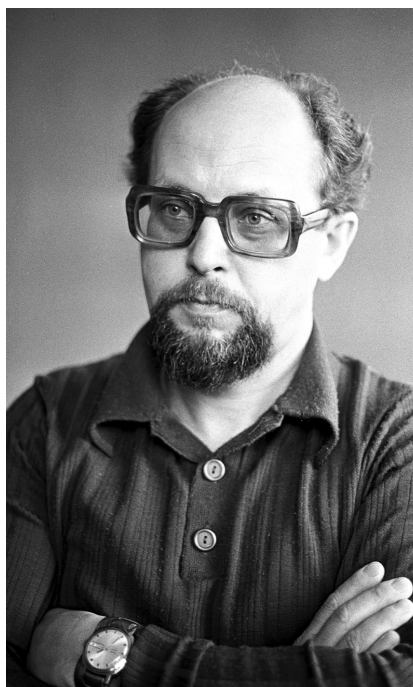
9. VII 1930 – 1. I 2025

Arka (nii tunti-teati Arkadi Molvõginit sõprade keskel) oli väikest kasvu, aga kui ta kuhugi sisse astus, sai ruum teda täis. Arka nakatavat naeru, lugusid ja nalju mäletavad kõik, kes on temaga kokku puutunud, ehkki neid ümber jutustada pole õnnestunud kellelgi.

Kuid me ei mälesta siin lihtsalt üht naljameest, keda maailmas on leidunud küllaga. Me mälestame tuntud ajaloolast, arheoloog ja eelkõige münditeadlast – numismaatikut, kelle tuntus ületas juba aastakümneid tagasi mitte ainult Eesti, vaid ka kogu meie kodumaa ajutiselt oma hõlma haaranud Nõukogude Liidu piirid. Arkadi Molvõginit ja tema uurimusi tunti ka Soomes ja Rootsis, Saksamaal ja Inglismaal, kogu põhjapoolses Euroopas. „Ein lustiger Numismatiker“ oli tema rahvusvaheline hüüdnimi. Millega jõudis Arka oma kuulsuse ära teenida?

Sündinud Tartus, oma sõnul Vene valgekaartlase järeltulijana, asus laialdaste huvidega noormees õppima ajalugu tollasesse Tartu Riiklikku Ülikooli, mille ajaloo-keeleteaduskonna lõpetas ta 1954. aastal. Samal aastal alustas ta tööd Ajaloo Instituudis vanemlaborandi ja bibliograafina. Kuid 1960. aastate alguses leidsid Eesti teadusmaastikul aset põhimõttelised muutused. Seni teaduste akadeemia süsteemi kuulunud Eesti NSV Riiklik Ajaloomuuseum (mille pärandina valdav osa muuseumi ümbrikke kannab seniajani täheühendit TAAM) anti nüüd kultuuriministeeriumi hallata, suure teadusliku väärtusega mündikogu läks aga akadeemik Harri Moora algatusel 1961. aastal Ajaloo Instituudi valdusse. Ligi tsentneri kaalunud kollektsiooni eest pandi hoolt kandma noor ajaloolane Arkadi Molvõgin.

Arkadi oli numismaatikaga kokku puutunud juba varem, õppides 1957–1960 Leningradis aspirantuuris. Seal tärkasid ja arenesid eluaegsed sõprussidemed Nõukogude Liidu tollaste ja tulevaste münditeadlastega. Ilmselt nõudsid uued

Arkadi Molvõgin 1979. aastal.

Foto: Isi Trapido. RA, EFA.331.0.102211.

tööülesanded rohkesti pühendumist, nii et kaante vahele sai mahukas väitekiri alles 1967. aastaks, kui ta selle Leningradis arheoloogia instituudis kaitses. Eesti keeles kõlab dissertatsiooni pealkiri „Rahaline käive ja mündindus Eesti territooriumil 13. sajandist 16. sajandi esimese pooleni“.¹

Esimest korda oli keegi võtnud ülesandeks läbi uurida ja kirjutada kogu keskaegse Liivimaa mündiajaloo. Seni oli siinset numismaatikat vaadeldud kas kollektsionääri pilguga, mil puudus ajaloolase perspektiiv, või siis läbi ajaloolase prillide, mis reeglina polnud münte kunagi näinud (kui käibiv peenraha välja arvata). Arkadi Molvõgin oli esimene, kes ühendas mõlemad – nii kirjalikud kui ka esemelised – allikaliigid (milleks andis hea eelduse tema suurepärase saksa keele oskus) ja tulemuseks oli rida sisukaid, värske pilguga ja aukartuseta kirjutatud artikleid.

Just tänu Arkadi Molvõginile on tänapäeva numismaatiku ja miks mitte ka ajaloolase jaoks suisa triviaalne teha vahet Tartu ja Tallinna varajastel brakteaatidel,² just tema tõi selguse Liivimaa keskaegse rahasüsteemi keerukustesse, viis rahasortide ajaloolised nimetused kokku säilinud müntidega. Vähe sellest – Liivimaa mündiajaloo hea tundmine lubas tal lisada tüsedat panuse ka Hansa Liidu keskaegsete naabrite Novgorodi ja Pihkva mündiajalukku.³

Need tööd pälvisid rahvusvahelist tähelepanu ja juba 1970. aastal ilmus Liivimaa varasema mündiajaloo uus ülevaade Põhjamaade soliidseimas erialases aastaraamatus Nordisk Numismatisk Årsskrift.⁴ Seni polnud Nõukogude Liidust suutnud selle väljaande veergudele pääseda keegi. Tunnustust jagus ka Nõukogude Liidus, kus Arkadi Molvõginist sai samal aastal üleliidulise numismaatika probleemnõukogu liige.

Ent mõistagi oli loorbereil lesida veel liiga vara, eriti kui Ajaloo Instituudi arheoloogiamuuseumi mündikogus jagus aardeid kogu Euroopale. Aastakümneid olid uurijat oodanud tuhanded 10.–12. sajandi Saksa, Inglise, Skandinaavia ja teiste maade denaarid. Arka haaras härjal sarvist: ridamisi ilmus leidude publikatsioone ja nendel põhinevaid probleemkäsitusi, kõlas ettekandeid rahvusvahelistel ja kodumaisel konverentsidel. Aastakümneid kestnud pühendumise tulemusel ilmus soliidses Hamburgi väljaandes ainulaadne publikatsioon – seniajani Euroopa numismaatikute lauaraamatuks jäänud üle 600 lehekülge hõlmav nimistu Lääne-Euroopa müntidest Eesti 10.–12. sajandi aaretes ja sellel põhinev analüüs.⁵

Nõukogude Liidus 1980. aastate teisel poolel puhuma hakanud uutmistuuled andsid hoogu ka numismaatikale. Veel mõni aeg tagasi mõeldamatu sai teoks 1988.

¹ Deneznoe obraščenie i monetnoe delo na territorii Ėstonii v XIII - pervoj polovine XVI vv. Dissertacija na soiskanie učenoj stepeni kandidata istoričeskih nauk. Tallin, 1967 (msc).

² O klassifikacii i datirovke rannih brakteatov Tartuskogo ėpiskopstva. – TATÜ 1960, 3, lk 277–291.

³ Nominaly melkih monet Livonii s serediny XIII do vtoroj poloviny XVI vv. i nekotorye voprosy deneznogo dela Novgoroda i Pskova. – TATÜ 1963, 4, lk 379–389.

⁴ Über die Münz- und Geldgeschichte Estlands vom Beginn der einheimischen Münzprägung bis zum II. Viertel des 15. Jahrhunderts. – Nordisk Numismatisk Årsskrift 1969 [1970], lk 37–65.

⁵ Die Funde westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland. (Numismatische Studien 10.) Hamburg: Museum für Hamburgische Geschichte, 1994.

aastal, kui Helsingis Postipanga ruumes avati kõigi aegade esimene Eesti aarete rahvusvaheline näitus, mis samal aastal reisis edasi ka Tallinna tollasesse sõpruslinna Kotkasse.⁶ Ehkki näituse koostamine lasus suuresti Arkadi Molvõgini laiad elu ujujaõlgadel, ei saa selle kõrval unustada ka arheoloog Ülle Tamla märkimisväärset sisulist ning Ajaloo Instituudi direktori Raimo Pullati tugevat organisatoorset panust.

Arka polnud kade. Omaenda uurimistegevuse kõrval jagas ta teadmisi ja kogemusi lahkesti noorematele kolleegidele. Mäletan, kuidas esimese kursuse tudengina kirjutasin lugupeetud numismaatikule värisevi käsi kirja, milles avaldasin soovi münditeadusega põhjalikumalt tegelda. Minu üllatuseks tuli vastus suurepärase eesti keeles. Alles hiljem, olles Arkaga vahetult kokku puutunud, mõistsin, et tema eesti keel on sama ladus ja aktsenditu kui nimest järelduv vene keel. Kui mitte parem, nagu Vene kolleegid mõnikord delikaatselt mõista andsid. Integratsiooni ideaalne näide, nagu Arka enda kohta ütles.

Inimesena sõbralik ja laheda olekuga, oli Arka juhendajana nõudlik ja kannustav. „Anna pihta, anna pihta!“ ei väsinud ta kordamast, kui olime lõpetanud järjekordse koos istunud tunni minu väitekirja peatükkide kallal. Väik löi sisse vahetult enne kaitsmist 1989. aastal. Oponendiks määratud Ukraina kolleeg ei pidanud väitekirja mingil põhjusel kaitsmise vääriliseks ja viimasel hetkel tuli ta asendada Arka sõbraga Valgevenest. Edasi läks kõik nagu õlitatult. Ma ei tea seniajani, mis põhjustas esialgse oponendi vimma, sest dissertatsioon väris pisut hiljem, 1995. aastal avaldamist saksakeelse monograafia Stockholmi ülikooli väljaandes.

Õpetaja ja õpilase suhe muutus järgnenud aastate jooksul sõpruseks ja koostööks, mille tulemusena ilmusid mõnedki ühiselt valminud teadustööd.⁷ Ülekohtuselt vara, juba 1993. aastal aga otsustas Ajaloo Instituudi tollane juhtkond instituudi arheoloogiamuuseumi mündikollektsiooni sulgeda. Arka kaotas ameti ja töö. Kui 1997. aastal sai mündikogu uue hoidja, ei olnud selleks enam Arkadi Molvõgin, vaid ülejäärmise põlve numismaatik Mauri Kiudsoo.

Kuid Arka ei pidanud viha ja tundis pidevalt huvi nii numismaatika arengute vastu üldisemalt kui ka oma mantlipärija tööde-tegemiste vastu. Vana ja noore numismaatiku vahekord jäi sõbralikuks algusest lõpuni. Häid suhteid hoida aitasid isiklikud kokkusaamised, küll Eesti tuntud numismaatiku Mihhail Nemirovitš-Dantsenko juures, küll mujal. Vähemalt ühe meeldejääva kohtumise ajendas ka 2005. aastal asutatud Balti Numismaatikute Ühendus. Arka ise enam ühenduse liikmeks ei astunud, kuid oli kohal Tallinnas toimunud kokkusaamisel (vist aastal 2007). See oli kahjuks viimane kord, kui meie nooremad kolleegid Lätist, Leedust ja Soomest said isiklikult kokku toleaks ajaks juba elava legendiga (vanemad numismaatikud tundsid teda kõik niigi). Arka oli särav nagu ikka. Jätanud viisakal ajal juba hüvasti, naasis ta

⁶ Seda saatev trükkis: Viron raha-aarteet. Raha- ja korulöytöjä 1200–1800-luvulta. Estniska mynt och smycken. Fynd från 1200–1800-talen. Suomen Akatemia-Eestin SNTN Tieteakatemia-Postipankki OY, 1988.

⁷ Nt Sylloge of Coins of the British Isles 51. Estonian Collections. Anglo-Saxon, Anglo-Norman and later British Coins. Oxford: Oxford University Press, 2001.

ootamatult, aga kõikide valjuhäälses rõõmuks juba üsna ülemeelikuks muutunud seltskonda, kus pidas lõpuni vapralt sammu kõige kangematega.

Aastad läksid, kuid Arka huvi niihästi oma teaduse kui ka maailma asjade vastu ei raugenud. Kummatigi hakkas loodus siin takistusi seadma. Silmad ei seletanud enam kirjaridu – tõik, mis oli Arka teadmishimulise loomuse jaoks masendav. Nüüd tuli uudiseid lugeda vaid kõrvadega. Kuid hing ja keha pidasid vastu. Veel üheksakümneselt käis ta ujumas, ronis õunapuu otsa, tegi metsas puid ja kudrutas telefonitsi õrnemale sugupoolele meelitusi. Ainulaadne Arka.

Võib vaielda, kas saatus on olemas. Kindel on aga, et me ei suuda seda ette näha. Ei osanud pööret karta ka Arka, kui ta poolteist aastat tagasi üle tänava läks, nagu ta oli seda elu jooksul teinud tuhandeid kordi. Lohakas autojuht ei pidurdanud vöötrajal. Tagajärjeks oli Arka koljuluu mõra, mis viis ta haiglasse ja järgnevalt hooldekodusse. Kuid imeliselt optimistlik hing ei jätnud teda maha sealgi. Kuni viimaks koitis viimne hommik, koitis koos uue, 2025. aastaga.

Luban endale lõpetuseks tõlkes osundada üht välismaist kolleegi: „Arkadi armastus elu ja – ma usun – ta oskas elada. Ta teadis ka, et õnn ei peitu mitte ainult müntides ja numismaatikas.“ Ometigi mälestused tuhmuvad ja kaovad koos mäletajatega. Kuid *littera scripta manet*.

IVAR LEIMUS

Ivar Leimus, PhD, Eesti Ajaloomuuseum, teadur-kuraator; Tallinna Ülikool, Ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskus, vanemteadur, ivar.leimus@ajaloomuuseum.ee ; ivar.leimus@tlu.ee.